

Nina Willner

40

ŐSZ

Egy család a berlini fal két oldalán

A könyv egy keletnémet család megindító története: a világháborútól kezdve a vasfüggöny (és a berlini fal) leomlásáig kísérelhetjük végig a sokgyerekes pedagóguscsalád viszontagságos sorsát. A mesélő nem akárci: egyrészt a család Nyugatra szökött gyermekének Amerikában született lánya, másrészt az első amerikai nő, akiből hírszerző tiszt lett Berlinben, aki átjárhatott a várost – meg a szovjet és az amerikai zónát – végzetesen megosztó határvonalon, ahol sok kétségbeesett menekülő lelte halálát.

Nina Willner német precizitással feldolgozott dokumentumokra és személyes beszámolókra építi fel a két szálon futó történetet. Az egyik szálon a népes keletnémet familia hányattatásait és megalkuvásait, sikereit és kudarcait, nehéz hétköznapijait követhetjük nyomon, a másikon mélyrehatóan ismerhetjük meg az egyre inkább bezáruló és börtönként funkcionáló Német Demokratikus Köztársaság működését.

Kegyetlenség, terror, nélkülözés, unalmas szürkeség, gerinctelen megalkuvás és rengeteg küzdelem a mérleg egyik serpenyőjében – míg a másikban ott a szeretet, "Oma" családfenntartó optimizmusa, a régi világból átmentett tisztessége és az egyes családtagok többnyire becsületos túlélő taktikái, sőt: nyílt lázadása a lelkeket nyomorító rendszer ellen. Sokáig nem fogjuk elfelejteni ezt a csodálatos családtörténetet...

NINA WILLNER

Az Amerikában született Nina Willner (akinek édesanyja szeretett családját hátrahagyva, életét kockáztatva, érettségi vizsga előtt az NSZK-ba szökött át), hírszerző tisztként dolgozott Berlinben a hidegháború idején, majd ezt követően Moszkvában, Minszkben és Prágában küzdött az emberi jogokért, a gyermekek jobb életlehetőségeiért, a demokratikus jogegyenlőségért nonprofit- és segélyszervezetek megbízásából. Jelenleg Washington D.C.-ben, illetve a törökországi Isztanbulban él.

Tudjon meg többet a könyvről:

www.ninawillner.com

www.facebook.com/dreamvalogatás

"Az író nő megpróbálja minél pontosabban felrajzolni, hol és milyen fájdalommal ütközik a hazafiúi patriotizmus és a család iránti lojalitás. Izgalmas és revelatív olvasmány történészeknek és laikusoknak egyaránt."

PUBLISHERS WEEKLY

"Alapos és megható visszaemlékezés a családról. Jól feltérképezi a kommunista Kelet-Németország négy évtizeden átívelő, fordultatos történelmét, és rávilágít, hogyan formálták át a szocialista diktatúra bakurásai az egyéni életutakat..."

CHICAGO TRIBUNE

"Letehetetlenül izgalmas! Jól megrajzolt háttér, részben szívfacsaró jelenetekkel, részben ámulatba ejtőkkel, és a kettő ügyesen van egybeszőve. Ez a többgenerációs történet emlékezetesen kelti életre a hidegháború és a vasfüggöny tragikus korszakát."

BOOKLIST

"Kiválóan és érdekfeszítően megírt beszámoló arról, hogyan határozta meg a hidegháború a berlini fal két oldalán élők mindennapi életét, jövőjét, sorsát. Piedesztálra emeli a kisember hétköznapi bátorságát és tisztességét."

LIBRARY JOURNAL

"Nagy együttérzés és éleslátás jellemzi a művet, amely éppen annyi fájdalmat ébreszt az olvasóban, mint amennyi életigenlést. Nem tehetünk mást, mint hogy csodálattal adózunk e család rendíthetetlensége és ereje láttán."

THE JEWISH CHRONICLE

Nina Willner

— részlet —

ELSŐ RÉSZ

A schwanebergi iskola és a templom

1.

A HÁBORÚ VÉGET ÉR; A SZOVJETEK BEVONULNAK

(1945)

„Az anyák szeretete nem ismer határokat.”

(Ismeretlen szerző)

A mi történetünk akkor kezdődik, amikor az egyik háború befejeződött, és megkezdődött a másik.

A második világháború utolsó napján nagyanyám, vagyis Oma az első emberek közt volt, akik előmerészkedtek a pincéből, és szemügyre vették a kis falu, Schwaneberg kihalt, csöndes utcácskáit. Negyvenévesen, a hetedik gyermekétől gömbölyödő hassal rántotta fel a pince nehéz faajtáját, és a hirtelen fénytől pislogó gyermekeivel a sarkában kilépett a száraz, poros udvarra.

A többi falujabeli nő és gyermek is ugyanezt tette a saját portáján. Óvatosan körbekémleltek, és megpróbálták felfogni, hogy új nap virradt rájuk Németországban. Nem lévén ép testű férfi, aki segítsen, Oma a gyerekeivel ráncigálta fel az ágy gyanánt használt matracokat és az ágyneműt a pincéből, ahol két hónapot töltöttek, s bevitték az iskolához ragasztott épületszárnyba, amelyet az otthonuknak mondhattak. Nem lesz több repülőgépzúgás, amint a szövetséges bombázók közeli célpontjuk, az ipari város, Magdeburg felé tartanak. Németország elvesztette a háborút, Európa felszabadult, és odafönt, az égben, végre megint csönd lett.

Nem telt hosszú időbe, hogy a falusi nők rögtönzött megbeszéléseket tartsanak a barikádok, a háborúból maradt szögesdrótos torlaszok két oldaláról, hogy vajon mikor tér haza a férjük vagy a fiuk. Latolgatták, vajon mi vár Németországra, de legfőképpen, hogy mi lesz a 900 lelkes falu sorsa a jövőben.

Oma, aki nem volt siránkozó típus, hamar nekilátott a házuk rendbehozatalának. Bár az iskola már hónapok óta zárva volt, ragaszkodott hozzá, hogy a gyerekei elkezdenek tanulni, és folytassák, amit abbahagytak, például az iskola takarítását, az asztalok lesúrolását, felkészülendő az új tanévre. Már alig volt az eltartalékkolt élelmiszerekből és a kerti veteményesből; a zöldellő krumpliágásokból sem maradt más, csak a repedezettre száradt talaj. Oma kiküldte a kisebb gyermekeit csalánt és pitypang zöldjét gyűjteni a mezőre, meg átfésülni a bokrokat, hátha maradt még valami ehető bogyó rajtuk, miközben a nagyobbak segítettek neki a kertet megművelni, hogy pótolhassák a tavasszal elmaradt veteményezést.

Eltelt több hét, és a férfiak többsége csak nem jött vissza. A női kedélyek elborultak, és Oma azon kezdett tűnődni, hogy vajon mikor – ha egyáltalán valaha – térnek meg az övéi?! Nagyapám, az akkor 45 éves tanár és iskolaigazgató, meg a legidősebb fia, a még nem egészen 18 éves Roland a háború vége felé kényszerült katonai szolgálatba, amikor minden épkézláb, tizenöt évet betöltött hímnemű hátramaradót felszólított a hitleri Harmadik Birodalom, hogy utolsó csepp véréig védelmezze Németországot.

Miközben a magukra maradó asszonyok várták, hogy talán mégis hazajönnek a férfiak a frontról, szétfutott a hír – és ennek nyomában a riadalom – a faluban, hogy az előrenyomuló szovjet katonák megerőszakolják – és meg is ölik! – a német nőket. Az is eljutott hozzájuk, hogy Sztálin nyíltan bátorítja a katonákat az erőszakra és a fosztogatásra – mintegy kompenzációként a sok véráldozatért, amit a német hadsereg, a Wehrmacht elleni küzdelmek során kellett hozniuk. A falun

keresztülhaladó menekültek megerősítették e rémhíreket: vagy saját maguk éltek át durva támadást, vagy mások szörnyű végét látták – nőket lőttek agyon az erőszakátétel után, vagy azért, mert ellenkeztek támadóikkal. Az egyik menekülő család például a tizenéves lányát vesztette el, akit megerőszkoltak, majd fényes nappal agyonlőttek.

Az asszonyok országszerte rettegtek. A keleti határtól viszonylag távolabb élő schwanebergiek csak abban reménykedhettek, hogy a falubeli férfiak még időben hazatérnek, és megvédik őket. Oma különösen legnagyobb lányát féltette, a csinos, szép szemű, hollófekete hajú Hannát – vagyis az én anyámat.

*S*avasra az amerikai, brit és a szovjet csapatok bevonultak a falvakba, városokba egész Németország területén, hogy megszilárdítsák a katonai rendet és felügyeletet. Oma, aki a falubeli asszonyok többségéhez hasonlóan elhitte, amit Hitler mondott a barbár oroszokról, azért imádkozott, hogy az amerikaiak vagy a britek vegyék át a hatalmat Schwanebergben. Ráadásul az amerikaiak fővezérének, Dwight D. Eisenhowernek német neve van, mondogatták páran. Talán emiatt nagyobb rokonszenvre számíthatnak az amerikaiaktól, mint az oroszoktól.

Egy csöndes délutánon aztán vége lett a várakozásnak.

A házat (de még a szomszédokét is) egyszer csak a kis Kai kiabálása verte fel, aki a padláson gubbasztott. Oma sietve mászni kezdett az iskola keleti szárnyában a padláslépcsőn, amennyire tudott gömbölyödő pocakjától, de a többi gyereke – Manni, Klemens, Tiele és Hanna – megelőzte. Mire felért, azt látta, hogy a testvérei gyűrűjében álló Kai néhány közeledő teherautóra mutogat a padlás kis, ovális ablakából. A család némán bámult kifelé, és aggódva várták, hogy lássanak valami arra utaló jelet, hogy melyik hadsereg közelít feléjük. A három teherautóból álló kis konvoj egyre közelebb araszolt, aztán, amikor elérték a falu határát, megállt. Oma rettegve figyelt,

mert még mindig nem látott semmi áruló jelet, hogy megtudja, kik jöttek. A polgármester a saját padlásáról egy fehér lepedőt kezdett lengetni, amit a falusi anyák azonnal utánózni kezdtek. Oma is kiakasztotta a fehér vásznat.

A teherautók közelebb óvakodtak, és végre teljes valójukban látszóttak. A gyerekek megdermedve bámulták, Oma hitetlenkedett, mígnem a nagyobb fiúk megtörték a csendet, és örömujjongásban törtek ki. A konvojt vezető teherautóra fehér csillag volt festve. Lassan végiggördült mind a három az Adolph-Hitler-Strassén, majd ki a macskaköves főtérrre. A polgármester kisietett a házából, hogy fogadja az amerikaikat. Hanna Omára nézett, aki mosolyogva bólintott: megadta az engedélyt, hogy a nagylány kivigye a testvéreit, és csatlakozzanak az odakint gyülekező üdvözlők rohamosan növekvő tömegéhez.

Az amerikaiak megállították a teherautóikat, és a platón állva Hershey csokoládét és rágógumit dobáltak le a falusi gyerekeknek, akiknek hamar feloldódott kezdeti elfogódottsága a katonák vidám arca és barátságos gesztusai láttán. Miközben az édességet osztogatták, nyilvánvaló volt a szavaikból áradó jókedv és jóindulat, bár a németek egy szavukat sem értették. Az egyik katona levette a sisakját, és a kis szőke lányt, Mannit a platóra emelte, miközben a fiúk irigyen bámultak. Az anyák az ablakokból és az utcán álló gyerekeik mellől figyelték a jelenetet; átintegettek egymásnak, és a karjukat az égre emelve hálálkodtak a jó szerencséjükért.

A következő napokban az amerikaiak szinte az egész falut levették a lábáról könnyed modorukkal, gyermeki humorukkal és vidámságukkal. Az asszonyok hónapok óta most először tudtak felszabadultan mosolyogni, különösen akkor, amikor a katonák ügyetlen német szavai hallatán a gyermekeik gurultak a nevetéstől. „Hello, fröulájn, ics líbe dics” – mondogatták, és mindenkit *Schatzinak* hívtak, amely bizalmas megszólítás csak a szülőknek járt, vagy legfeljebb szerelmesek mondták egymásnak.

Az elkövetkező hetekben az amerikaiak megteremtették a nyugalmat és a rendet. Sokat bolondoztak, fotózkodtak a falusi gyerekekkel, még egy csoportképet is csináltak az Adolf-Hitler-Straße felirat előtt. A táblát aztán az egyik katona leszedte, hogy hazavigye szuvenir gyanánt.

Annak ellenére, hogy többségük megszerettette magát a helybéliekkel, akadtak köztük páran, akik a falubelieken torolták meg a náci bűnöket: feljogosítva érezték magukat, hogy fosztogassanak és tönkretegyenek ezt-azt. Oma egy nap arra ért haza, hogy Opa íróasztalának a fiókja fel van feszítve, és eltűnt belőle az ezüst levélnyitó meg egy szintén ezüst dohányszelence. Az asztal előtt álló nagy bőrkarosszék támlája pedig felhasítva: egy nagy horogkeresztet karcolt bele valaki. Az ülésen, afféle „névkártya” gyanánt egy amerikai pennys érme. Idővel azonban a falusiak aggodalma csökkenni kezdett, és a többség azt hitte, hogy az amerikaiaknak köszönhetően most már jobb életük lesz.

A megkönnyebbülésük azonban nem tartott sokáig. Egy nap az amerikaiak azzal döbbsentették meg a lakosságot, hogy bejelentették: kivonulnak.

– Németország két különálló igazgatási területre lett felosztva – közölte egy rangidős őrmester, és hozzátette, hogy az amerikaiak és a britek a nyugati zónát fogják felügyelni, a szovjetek pedig a keleti részt. A pillantását végighordozta az összegyűlt embereken, és kurtán ennyit mondott: – Schwaneberg szovjet fennhatóság alá fog tartozni.

A falubeliek megrökönyödése határtalan volt – úgy érezték, mintha a bomba, amelytől mindvégig reszkettek, most robbant volna fel a falu közepén.

– Nem kell félniük – folytatta az őrmester. – A háborúnak vége, az oroszok nem hadsereggént, hanem békés rendfenntartó erőként fognak idejönni.

Izgalom lett úrrá az embereken. Valaki azt mondta, el kéne menekülni, mielőtt még ideérnének a szovjetek. Hanna azt

javasolta Omának, hogy ők is csomagoljanak, és menjenek, de Oma nemet mondott. Mégis, hová mehetnének a háború utáni felfordulásban? Korántsem lett volna biztonságos egy terhes anyának sok gyerekkel, férfi nélkül menekülőre fognia úgy, hogy se szállásra, se ellátásra nem lenne biztos kilátásuk a sokezes menekülő tömeg nyomán kialakuló káoszban.

– Mellesleg gondolj bele – tette hozzá Oma –, milyen szörnyű lenne, ha Opa és Roland arra jönne haza, hogy üres a ház, mert mi csak úgy eltűntünk.

Oma aztán megint az őrmesterre figyelt, aki ezzel fejezte be a tájékoztatót:

– Ha valakinek nyomós oka van elmenekülni, felhatalmazásunk van arra, hogy pár helyi lakost átszállítsunk a nyugati régióba. – Az asszonyok összenéztek. Néhányan idegesen tétoztak, mások nyomban hátraleptek, de a többség csak a fejét ingatta. Nem akarták volna kettészakítani a családjukat. Hazamentek, és megpróbálták valahogy elképzelni az életüket, amely talán nem is lesz olyan szörnyű a szovjetek uralma alatt.

Aznap éjjel Omának meg kellett hoznia élete egyik legnehezebb döntését. Éjfél után valamivel bement Hannához, és óvatosan leült az ágya szélére. Elnézte egy darabig alvó lánya arcát, és visszagondolt a Hanna születése óta eltelt évekre.

Éjjel volt akkor is, amikor Hanna a világra jött egy fagyos téli éjszakán Trabitzen, a Saale folyó menti kis faluban. Az iskolaház körül vadul kavargott a hóvihar már órák óta, jöttányit sem csillapodott. A háztetőket, a fákat már vastag fehér takaró lepte be. Odabent is jéghideg volt – az egytermes iskolaépület faácsolatú padlásszobájában Oma, aki akkor éppen annyi idős volt, mint Hanna lánya most, szülni készült, még hozzá egyedül. Opa, a húszas évei közepén járó iskolamester kirohant az éjszakába, hogy előkerítse a doktort. Elsőszülöttjük, a tízhónapos Roland békésen szunyókált fából faragott bölcsőjében Oma mellett. Az éjszaka csöndjét hamarosan sírás verte föl, amint az újszülött a világra jött, bömbölése csak

úgy visszhangzott az üres padlásszobában. Oma letisztogatta a csecsemőt a takarójával, s megnézte a jövevényt: lány! Magához szorította a kisbabát, aki hamar elnyugodott kimerült teste puha hajlataiban.

A kislány Hanna gyorsan igyekezett felnőni. Míg Roland maga volt a megtestesült „anyák álma” gyerek – engedelmes, okos, megfontolt, egy született vezető –, szeszélyes kishúga, a fürtös fejű ördögfióka folytonos fejtörést okozott a szülőknek. Jegeskék szemével folyton a rosszkalkodási alkalmakat kutatta; játékos volt és cserfes, aki kifogyhatatlan energiával vetette bele magát mindenbe, amibe nem lett volna szabad. Hanna csökönyösen a saját feje után ment, és csak akkor fogadott szót az apjának, ha az valamiért jó volt neki.

A hároméves Roland a kétéves Hannával 1929-ben

Négyéves korában még képtelen volt megülni egy helyben, ahogy a többiek. Az apja gyakran eltűnődött, hogy vajon miért. Az iskolához még kicsi volt, ezért Oma kezébe nyomott

egy kiskapát, és kiküldte a kertbe, hogy segítsen neki a veteményesben. Amikor a gyerek ezt elunta, Oma megbízta, hogy etesse meg fűvel és szénával a nyulakat. Ennek általában úgy lett vége, hogy Hanna szándékosan nyitva hagyta a ketrecajtókat, hogy aztán virgoncan szaladgálhasson a szanaszét futó nyuszik után. Végül persze elkapták, és összeszámolták őket. Hogy lekösse Hanna nyughatatlan szellemét, Oma kötni tanította a lányát, de a gyerek ebbe is nagyon hamar beleunt, és inkább azt akarta, hogy az apja olvasni tanítsa. Ötévesen már el tudta olvasni az újságot. Opa olykor elvitte a szombat esti kártyapartijára a kocsmába, és olyan nyakatekert kifejezéseket olvastatott fel a kislánnyal, mint: *Nationalsozialistische Bewegung* (nemzeti szocialista mozgalom) vagy *Demokratisierung* (demokráciaépítés), és roppantul élvezte a sikert, amikor a barátai hitetlenkedve hahotáztak a mutatóványon. Annyira szeretett volna már iskolába járni, hogy mindennap megjelent

Az óramutató járása szerint balról, fönt: Klemens, a tízéves Hanna, Tiele és Manni 1937-ben

Opa tantermének ablaka alatt, leült, és addig sírdogált, míg nem az apja kijött, és hazazavarta. Még otthon is sírdogált, de

másnap reggel ugyanúgy megismételte a jelenetet. A kétségbeesett Oma addig könyörgött Opának, mígnem az beengedte a tanterembe, a leghátsó sorba. Hanna nem láthatta az apját a nálánál nagyobb gyerekek háta mögül az egytermes iskolában, de csöndben volt, mint egy kiséger. Megilletődve pillogott jobbra, balra, a számára lenyűgöző osztálytársaira. Oma vett neki egy palatáblát, a benne lévő lyukon át rákötött egy szivacsot és egy száraz törölörongyot. Hanna boldogan cipelte magával a palatáblát mindennap az iskolába, és rendületlenül gyakorolta a betűket, a szavakat – amit meglátott, rögtön leírta.

Amikor Opát kinevezték egy nagyobb iskola igazgatójának, a család átköltözött a méretesebb Schwanebergbe, a szász Schönebeck tartományba.

Új otthonuk tündérmesébe illő falu volt fagerendás kőházaival, vörös agyagcserepes tetőivel, körben földekkel, gazdaságokkal. Schwaneberg saját pékséget és kis tejgazdaságot üzemeltetett; volt két temploma, egy borbélyüzlete meg lóistállói körben a főter körül és itt-ott a főutca mentén is. A falu nagyjából-egészében önellátó volt: megtermelték a zöldségeket és a tejtermékeket a környező gazdaságaikban; sajtot a zsidó házaló árus hozott, edényeket, fazekakat és egyéb csillogó-villogó semmiségeket pedig a falun évente kétszer átutazó színpompás, egzotikus cigánykaraván.

A család beköltözött hát a kétemeletes iskolaépület keleti szárnyába, ahol a tanári lakosztály volt, és Oma elhatározta, ideje a lányát az életre nevelni és megtanítani neki mindazt, amit egy falusi lánynak tudnia kell: ültetni-veteményezni, a terményt begyűjteni; varrni és a ház körüli munkákban segédkezni, no meg a kisebb gyerekekre vigyázni. Hanna azonban utálta a házimunkát, és gyakran eltűnt, amikor még csak félig volt készen a munkával. Később vagy egy asztal alatt találtak rá, amint egy könyvet olvasott, vagy odakint rohangált a fiúkkal – nem maradt le mögöttük a futóversenyeken! –, ne-

tán a vastag kőfalat próbálta megmászni velük, amely az iskolát választotta el a mögötte lévő gazdaságtól.

Oma parasztcsaládból származott, felmenői mind büszke földművesek voltak, akik semmi máshoz nem értettek, csak a gazdálkodáshoz. Opa viszont iskolázott családból jött, és mint ilyen, ő volt a falu legkiműveltebb emberfője. Hege-
dült, harmonikázott, és orgonálni is tudott – de leginkább Schimmel márkájú zongoráján szeretett játszani, amelyet még a tanári diplomája megszerzésének alkalmából kapott a szüleitől. Ragaszkodott ahhoz, hogy minden gyereke tanuljon valamilyen hangszeren – ha nem a harmonikát, akkor a tangóharmonikát, a furulyát, az egyenes fuvolát vagy a mandolint, amelyek mindegyike ott állt a dolgozósobájában, a könyvespolcnak támasztva. Több szólamban énekelni is megtanította a gyermekeit, és ha valaki kíváncsi volt rá, rögtön el is büszkélkedett a kis kórus képességeivel.

Az évek során Opa szép kis könyvtárat gyűjtött össze magának. Többtucatnyi könyve volt majd’ minden diszciplínából: történelemből, földrajzból, asztronómiából, természettudományokból és természetismeretből, vallásból, idegen kultúrák leírásaiból. A falakat beborító polcokon volt francia és latin nyelvű könyv is. Gyermekeit és tanítványait egyaránt ösztönözte a tanár úrnak a falu határain túl terjeszkedő érdeklődése, így hamarosan megismerkedtek a világ nagy képtárainak és múzeumainak – a párizsi Louvre, a madridi Prado, a müncheni Pinakothek, a leningrádi Hermitage – kincseivel. Hannát különösen lenyűgözte Amerika – főként az őslakos indiánok története.

Egy nap, amikor még csak tizenegy éves volt, felfedezett egy híres várról szóló könyvet Opa dolgozójában. A Németország nyugati felén álló pompás Heidelberg kastély, amely a merdek és zöld Neckar-völgy fölé magasodó Odenwald-hegység oldalában fészkel, egykor az európai reneszánsz egyik legfényűzőbb palotája volt. A tizenharmadik században épült

hatalmas vár sok nagy hatalmú német-római királynak és uralkodó főrendnek volt az otthona. Hannát a testvéreivel együtt azonnal megbabonázta az erődszerű kastély, és gyermeki fantáziájukkal rengeteg izgalmas jelenetet képzeltek vaskos falai mögé, sötét börtönkamráiba a bátor lovagokról, akik kardjukkal kiszabadítják a tűzokádó sárkányok által rabságban tartott hercegnőket.

Nem csoda hát, hogy nagy volt az öröm, amikor apjuk egy nap a heidelbergi vár összerakható makettkészletével tért haza. Opa és gyermekei a következő hónapokban minden délután azon dolgoztak, hogy a viaszos kartondarabkákat kinos pontossággal összeillesztve a kastély egyre nagyobb, egyre magasabb lehessen. Ügyeltek minden finoman kimunkált díszítőelemre, s hogy minden a legjobb helyre kerüljön a köoszlopoktól és kapuboltívektől kezdve a tornyokon, lőrésen és felvonóhídon át egészen a nagykapu vaskarikás kopogtatójáig, miközben az apjuk Heidelberg városának lenyűgöző történelmével traktálta őket. Amikor végre befejezték a várépítést, Opa elégedetten vette szemügyre az eredményt, és „mesterműnek” nyilvánította a kész makettet. A kisebbek, akik azt hitték, ez az egész csak mese, meglepődtek, mikor Opa elmondta, hogy ez a kastély tényleg létezik, sőt – még nagyon sok ehhez hasonlatos csoda található a széles nagyvilágban.

– A világ hatalmas, és tele van lenyűgöző dolgokkal – mondta. Aztán Mark Twain után szabadon szólva, aki kedvenc amerikai írója volt, azt tanácsolta gyermekeinek, hogy a világot „járják be, fedezzék fel maguknak, és teljesítsék be az álmaikat”. Hanna attól fogva úgy gondolt a heidelbergi kastélyra mint a fantasztikus világ megtestesítőjére, amely világ odakint, a kedves, de kicsi és hétköznapi Schwanebergen túl terül el.

Oma végiggondolta mindezt, miközben édesdeden alvó lánya arcát bámulta, majd felállt, és kiment.

Oma még pirkadat előtt felkelt, a konyhába ment, betett egy pulóvert meg néhány zoknit pár szem krumpli társaságában egy vászonzsákba, aztán leült az asztalhoz, és várt.

Még mielőtt a nap felkelt volna, az amerikaiak már gyülekezni kezdtek a teherautóknál, és melegíteni kezdték a motorjaikat. Oma felébresztette Hannát, mondta neki, hogy öltözzön fel, és kikísérte a sötétben a macskaköves fötérre. Már ácsorgott ott néhány falubeli, akik búcsúztatni jöttek a katonákat. Aztán egy szempillantás alatt, még mielőtt Hanna felfoghatta volna, mi történik, Oma a zsákot a lánya kezébe nyomta, Hannát a vállánál fogva megfordította, és az ügyeletes vezénylő őrmester elé tolta. Hanna nagy szemeket meresztett, mikor rájött anyja szándékára, és lerázta magáról Oma kezét, hogy elfuthasson. Oma azonban szorosan fogta, sőt, egy határozott mozdulattal az őrmester felé lökte. Hanna döbbenten fordult meg, és kezét nyújtotta az anyja felé, de az hátralépett, és szilárdan megállt. Tántoríthatatlannak látszott.

A tizenhét éves Hanna

A platón ülő katonák gyorsan felhúzták Hannát, és leültették maguk közé. A lány dermedten, némán bámult le az anyjára, de amikor elindult a teherautó, felkiáltott. Oma nem mozdult, nem is szólt semmit, csak farkasszemet nézett a lányával, miközben megpróbált szilárdnak mutatkozni.

Az amerikaiak lassan elhajtottak; a kavicsos csikorgó kerekek nyomán magasra szállt a por. A platón a többiekkel együtt dülöngélő Hanna addig bámult visszafelé a porfelhőn át, amíg csak látta a falusiak gyűrűjében álló anyját. A konvoj dübörögve elhagyta a falut, anyja alakja egyre kisebbedett, miközben Hanna arcán folytak a könnyek. A jelenet tanúi, a falubeliek is döbbenten álltak.

Az emelkedő nap halvány borostyánfényénél Oma is némán bámulta a szeme előtt lassan eltűnő Hannát. Közben magában imádkozott, hogy döntése helyesnek bizonyuljon, és kérte Istent, adjon neki erőt. Aztán sarkon fordult, és elindult haza, de már nem nézett vissza.

A konvoj haladt az útján, s beért a következő faluba, ahol még több katonai jármű csatlakozott hozzájuk, akik szintén nyugatra tartottak. A platón ülő katonák vigasztalni próbálták Hannát, és biztosították róla, hogy minden rendben lesz, de ő csak ült némán, reményvesztetten, aztán a zsákba temette az arcát.

Eszébe jutott, hogy egyszer már majdnem elvesztette az anyját. Hat éves volt, Oma pedig az ötödik gyermekét hordta a szíve alatt, és közeledett a szülés ideje. Hanna és a testvérei egy nap hazajöttek az iskolából, és anyjukat a konyha kövén kiterülve találták, ájultan. Opa már a doktorral együtt érkezett nagy sietve, elhessentette az útból a gyerekeit, és a két férfi a hitvesi ágyra emelte az asszonyt. A doktor pár perccel később szólt a gyerekeknek, hogy köszönjenek el az anyjuktól, mert az meg fog halni. Oma sápadt volt, és már alig lélegzett. A baba nem maradt meg, de szerencsére Oma igen.

Már jó pár mérföldet megtettek, mikor Hanna gondolatai vad száguldásba kezdtek. Eszébe ötlött, hogy az anyja ajándékot adott neki – egy olyan lehetőséget, ami talán soha többé nem lesz az életében: hogy biztonságban elmenekülhesen a szovjet megszállók elől. Hanna maga elé képzelte Oma arcát, és hirtelen elfogta a pánik. Se szó, se beszéd, átugrott a plató korlátján, és nagy puffanással földet ért. A megriadt katonák kiabálni kezdtek a sofőrnek, hogy álljon meg, de mire ez megtörtént, Hanna már talpra ugrott, és elkezdett hazafelé rohanni. Pár órával később besétált házuk kapuján.

2.

LEHULL A VASFÜGGÖNY; MEGKEZDŐDIK A HIDEGHÁBORÚ

(1945–1946)

„A balti Stettintől az adriai Triesztig vasfüggöny
ereszkedett le kontinensünkre.”

(Winston Churchill, brit miniszterelnök)

 nyolcvanas évekre, mikor Berlinbe érkeztem, hogy az USA katonai hírszerzésének dolgozzam, Kelet-Németországban már keményre szilárdult a kommunizmusnak nevezett, szovjet típusú szocializmus. Mivel a Varsói Szerződés államai közül földrajzilag ez feküdt a legközelebb a Nyugat országaihoz, a szovjetek nagyjából húsz hadosztályt állomásoztattak itt – így lett Kelet-Németországból a világ egyik legmilitarizáltabb országa. A szovjetek a Vörös Hadsereg legütőképesebb osztagait küldték ide, hogy farkasszemet nézzenek a NATO, vagyis az Észak-Atlanti Szerződés szervezetéhez tartozó ellenségeikkel – tehát az Egyesült Államokkal és az ő nyugat-európai szövetségeseivel a kelet- és nyugatnémet határ két oldalán.

1945-ben azonban Kelet-Németország, a későbbi NDK (Német Demokratikus Köztársaság) még csecsemőkorban volt. Az újszülött államalakulatot kezdeti fázisában Szovjet Zónának nevezték. A Vörös Hadsereg azzal a szándékkal szállta meg ezt a régiót, hogy átalakítsák, megszabják, kontrollálják Európa keleti blokkjának az arculatát. A szovjetek előtt álló elsődleges kihívás az volt, hogy meg kell változtat-

niuk 19 millió német gondolkodását, akik a második világháború előtt sokáig abban a hitben éltek, hogy a kommunizmus a lehető legnagyobb csapás, ami a Nyugatot érheti. Sztálin azt akarta, hogy az átállás gyors legyen, és minél határozottabban hajtsák végre.

A lerohanás első órái előre jelezték, mire lehet számítani a későbbiekben.

Július másodikának még sötét hajnali óráiban a szovjetek hangosbeszélővel jelezték érkezésüket. A recsegő bádoghang úgy visszhangzott az egész faluban, hogy a lakosság rémülten riadt fel. Orosz akcentussal ejtett németiséggel ezt harsogták bele a hangosbeszélőbe újra meg újra:

– *Achtung... achtung... achtung...* A szovjet hadsereg békével jön.

Orosz katonák ugráltak le terepszínű egyenruhában a járművekről, és nekiláttak, hogy egy kisméretű parancsnoki állást szereljenek össze a főtér közepén.

Amikor már pitymallott, a falubeliek kikukucskáltak az ablakokon, és idegesen figyelték az orosz katonákat otthonaik biztonságából. A polgármester érdekes módon sehol sem volt látható, de ezúttal a lakosságnak egyáltalán nem volt szüksége rá, hogy tudja, mit – vagy mit ne – tegyen. Ösztönösen érezték, hogy jobban teszik, ha további felszólításig ki sem dugják az orrukat.

Pár óra múltán megint megreccsent a hangosbeszélő, és a hang újra harsogni kezdett:

– A szovjet hadsereg barátként és testvérként jött, hogy segítsen felépíteni egy új Németországot.

Azt is közölte a hang, hogy az elkövetkezendő napokban sok új törvényre, rendeletre és fontos változásokra számíthatnak a schwanebergiek, s egyúttal elrendelték az éjszakai kijárási tilalmat: este kilenctől reggel hatig senki sem hagyhatja el a házát. Aztán rémisztő ukázok sorjáztak:

„Minden élelmiszert azonnal adjanak át a szovjet parancsnokságnak.”

„Bárki, aki magának vagy a családjának rejteget élelmiszert, azonnal agyon lesz löve!”

„Aki megtámad egy szovjet katonát, agyon lesz löve!”

„Bárki, aki nem engedelmeskedik vagy ellenáll az új rendelkezéseknek, amelyek a mai nappal lépnek érvénybe, szigorúan meg lesznek büntetve.”

A hang végül ezzel zárta a litániát: „Sztálin parancsára az a szovjet katona, aki német nőekkel erőszakoskodik, szigorú büntetést fog kapni. Tehát nem kell félni tőlünk.” Lényegében ígéretet tettek arra, hogy az asszonyokat békén fogják hagyni, ha a lakosság nem áll ellen az új rendnek, és a falusiak igyekeznek alkalmazkodni a változásokhoz.

A falubeliek pár napig még a házukból se nagyon merészkedtek ki, de július közepére eljutottak oda, hogy elfogadták a sorsukat, és előbújtak – megpróbálták elkezdni az új életüket, de legalábbis végezni a dolgukat, és elkerülni a szovjeteket, amennyire csak lehet. A megszállók megvoltak magukban, nem vegyültek a németekkel; csak akkor érintkeztek velük, ha parancsokat adtak, például hogy „mindenki figyelje a helyi Gasthaus (kocsmá) oldalára kifüggesztett hirdetőtáblát, és igyekezzen időben tájékozódni a változásokról”.

A falubeli fejlemények fájdalmasak voltak. A háborús napokra gyűjtött élelmiszerkészletek utolsó maradékával is elő kellett rukkolnia mindenkinek, és a fegyveresek által őrzött átadópontra lerakniuk. Oma leküldte a gyerekeit a pincébe a maradék krumpliért és savanyított zöldségért – ezen éltek a háború vége felé. A depónál a szovjetek közölték, hogy igazságosan

el fogják majd osztani az élelmiszert a falubeliek között, ám ezt csak jókora késéssel vagy egyáltalán nem tették meg.

A következő lépésben a szovjetek új polgármestert jelöltek – a régit, aki már emberemlékezet óta vezette a települést, simán félreállították. Herr Boch, a hetvenéves borbély lett az új polgármester, aki soha, senkinek nem említette a háború éveiben, hogy egyetértene a kommunistákkal, de most teljes mellszélességgel a szovjetek szócsöve lett. Fontossága teljes tudatában büszkén masírozott fel-le a faluban vörös ingében, amelyet felesége varrt neki egy régi náci zászlóból.

A szovjet megszállás első kaotikus hetei gyors ideológiai változást hoztak a Keleti Zónában. Schwanebergben Boch polgármester nagy lelkesedése a kommunizmus iránt meglepte a honfitársait. Állandóan járta a falut, mindenütt felbukkant, és folyton Marx és Engels kiválóságáról papolt. Próbálta arra buzdítani a lakosságot, hogy „gyűljenek össze, és tegyenek a közjó érdekében”. Új, fényes jövőt is ígért, miután Hitler olyan szégyenteljesen cserbenhagyta őket.

Washingtonban az amerikai vezetés tervezni kezdte, hogyan javíthatnák az életkörülményeket a Nyugati Zónában. Keleten – a győzteseknek az áldozatvállalásukért járó jóvátétel gyanánt – a szovjetek mindent leszereltek, és kocsira raktak, ami csak mozdítható volt, és a Szovjetunióba küldték. Teljes városokat csupaszítottak le így, megfosztván a lakosságot minden értéknek tekinthető holmitól, legyen az gép, szerszám, traktor, építőanyag, bútor, fürdőkád – még a vécécsésze sem maradhatott... Még a villanykörték és az ajtókilincsek is mentek. Felszedték a vasúti síneket, és teljes gyárakat szereltek szét, hogy majd újra eredeti funkciójukban működjenek – a Szovjetunióban. Ahogy a Kelet kezdett egyre jobban lepusztulni, az emberek elindultak nyugat felé.

Az ukrán és lengyel munkaszolgálatosokat, akiknek a háború éveiben a német farmokon kellett dolgozniuk, haza-

engedték, és a schwanebergi asszonyoknak és gyermekeknek kellett beállniuk a helyükre. Ahogy mások is, Hanna is földmunkát végzett.

Egy este, az egész napi robotolás után a répa földön – előtte már napokig alig evett valamit –, Hanna elszédült. Nagyon szeretett volna megenni egy répát, de ahogy körbenézett a többiekben, elgávult: hátha a hatóság rájön, és akkor őt lelövik. Boch polgármester hiába szajkózta, hogy a dolgok hamarosan jobbra fognak fordulni, a gyerekek egyre-másra ájultak el az éhségtől, mire az anyák titokban el-elcsentek ezt-azt a földelken, és a zsebükbe rakták, hogy a gyerekeiknek adhassák még akkor is, ha tudták, az életükkel játszanak.

Nyár vége felé, amikor se Opa, se Roland nem került még elő, Oma, aki terhességének hetedik hónapjában volt, tudta, hogy akárhogy is, de ételmet kell szereznie magának és a gyerekeinek. Hannát megbízta a kisebbek felügyeletével, és elvonatozott a kelet-nyugati határ mentén fekvő kis faluba, Seebenauba, ahol a szülei éltek és gazdálkodtak.

Oma azzal szembesült a látogatás során, hogy szülei, Kallehn és Ama Marit nagy kinszenvedéssel igyekeznek az új előírásokhoz alkalmazkodni, amelyekkel náluk is megterheltek a gazdákat, és elvették az általuk megtermelt javakat. Oma idős szüleiért aggódott, míg Kallehn a lányukért és számtalan unokájukért.

Ám Omát hamar megvigasztalta az apja: csintalan mosollyal és csillogó szemmel mutatta neki a „tiltott szajrét” a csűr fapallója alatti rejtkehelyen. Oma hamarosan megint úton volt – ezúttal olyan kincsekkel megrakva, mint egy darab vaj, egy liba, cukor és liszt. Már előre örült az illatozó sültnek meg a remek mártásnak, amellyel felvidíthatja és jóllakathatja majd nélkülöző gyermekeit. Ám elhagyta a szerencséje: a salzwedeli vasútállomáson megállította egy morc őrszem, aki jól látta ugyan az asszony előrehaladott állapotát, de azért simán elvett tőle mindent, s fejcsóválva korholta, amiért „elvonja honfitár-

sai szája elől a falatot”. Végül elengedte Omát, aki mehetett haza üres kézzel.

Oma addigra kialakította álláspontját a szovjetekkel szemben. Félelmeit palástolva figyelte, ahogy az új rezsim megfoszt mindenkit mindenétől, még a méltóságától is. Különösen akkor rettegett, amikor elvitték azokat, akik megpróbáltak szembeszállni a szovjet hatalommal. Félelmében arra jutott, hogy jobb, ha mindannyian alkalmazkodnak az új helyzethez.

Tizenéves lánya azonban gyerekes naivságában nem ismert félelmet, és nem tudta többé kordában tartani az indulatait, mikor anyja üres kézzel tért meg az útról. Sápadt és legyengült testvérei némán figyelték, ahogy Hanna tajtékozva rohángált ide-oda a konyhában, és azt kiabálta, miképp fordulhat elő, hogy egy terhes nőt és sok éhes gyermekét megfosztják az enni-valótól, és hogyan lőhetnek le bárkit is azért, mert megeszik egy sárgarépat. Oma azzal csitította, hogy ha Hanna nem uralkodik az indulatain, azzal az egész családot veszélybe sodorhatja.

– Nem jó, ha magunkra vonjuk ezeknek a figyelmét – magyarázta a gyerekeinek. – Semmit sem tehetünk, úgyhogy ne panaszkodjunk, ne locsogjunk feleslegesen.

Anyja szavai ellenére Hanna lelkében gyökeret vert a gondolat, hogy ő nem szeretne részese lenni ennek ez az új kommunista rendszernek.

Oma figyelmeztető szavai arról, hogy jobb, ha nem vonják magukra a figyelmet, valójában helytállóak voltak. Néhány nappal később történt az egyik szomszédos faluban, hogy egy tizenéves lányt meg az unokatestvérét szovjet katonák vitték el a falujukba vezető útról, ahol apatikusan ültek, és egy házilagos plakátot tartottak a magasba ezzel a szöveggel: „Kedves Német Kommunista Párt. Kérünk, adjál nekünk enni!” Az új hatóság nyilván nem ezt a képet akarta terjeszteni önmagáról, úgyhogy a katonák börtönbe vitték a lányokat.

A Keleti Zónában mindenütt, a nagy városokban éppúgy, mint a legapróbb falvakban, a szovjetek úgy vetették meg a lá-

bukat, hogy német honpolgárokat vettek maguk mellé adminisztratív munkára, hogy segítsenek kialakítani az új rendet. Ahogy az éhínség végigsöpört a Keleti Zónán, a szovjetek és német segítők még szorosabbra fogták a gyeplőt, és még szigorúbb közigazgatást léptettek életbe.

Míg a nők elleni erőszak a szovjet megszállási övezet több részében zavartalanul folytatódott, a magdeburgi szovjet parancsnok szigorú utasításainak köszönhetően a schwanebergi asszonyoknak nem volt e téren félnivalójuk. Az itteni szovjet hatóság emberei láthatóan igyekeztek távolságot tartani a lakosságtól; egyértelműen kijelölték saját maguk mint megszállók és az általuk megszállt falusiak közti határokat. Szigorú, hivatalos modorban érintkeztek csak az emberekkel.

Az emberek pedig féltek tőlük, amire rá is szolgáltak. Kivételesen persze akadt, ilyen volt például Ivanov kapitány, a helyi parancsnok, aki mindig tisztességesen, szinte úriember módjára viselkedett azokkal, akik így vagy úgy, de elébe kerültek. Olykor felvette őket az úton lovas szekerekre, sőt, az is előfordult, hogy ételt adott valakinek, és cserébe nem várt semmilyen ellenszolgáltatást. Az effajta fraternizálás azonban veszélyt rejtett magában mindkét félre nézve, ahogy egy tizenhat éves lány esete mutatta, akit édesanyjával együtt tartóztattak le. Mindkettőt huszonöt évnyi kényszermunkára ítélték, miután a lány terhes lett egy szovjet katonától. A katonát kivégezték, a gyereket pedig elvették a leányanyától, mielőtt még bebörtönözték volna.

Szeptemberben Roland visszatért a faluba.

Miután az egysége megadta magát a szovjet csapatoknak, egy hónapot töltött egy szovjet hadifogolytáborban, ahol a parancsnok elrendelte a tizedelést: minden tizedik német hazamehetett, hogy segítkezzen a Keleti Zóna újjáépítésében, a többi fogoly, a 90 százalék, csatlakozott a több ezernyi német fogolyhoz, akik már úton voltak a Szovjetunió felé, hogy ott kényszermunkára fogják őket.

Oma látta, milyen rombolást vitt végbe fia lelkében a háború, ami egyben férfivá is érlelte, és azt gondolta, attól kezdve a fia lesz az új családfő.

Egy héttel később azonban, csupán pár nappal Oma újabb szülése előtt, Opa is visszatért Bad Kreuznachból, a hírhedt amerikai fogolytáborból, ahol a zord körülmények és az élelemhiány miatt sok száz, ha nem ezer német hadifogoly halt meg. Opa nyúzottan és kissé zavart tudattal tért haza. Mivel több mint tíz évig hallgatta a náci propagandát arról, hogy a szovjetek maguk az ördögök, nem tudott mit kezdeni a helyzettel, hogy a családja a Vörös Hadsereg uralma alatt kénytelen élni.

A faluban eluralkodó, a szovjeteknek köszönhető rossz hangulat ellenére Oma megkönnyebbült, hogy otthon tudhatta végre a férjét és a fiát. Szerencsésnek mondhatták magukat: hetven másik férfi, apák és fiak sohasem tértek haza Schwanebergbe. Most, hogy együtt volt az egész család, Oma minden erejét arra fordította, hogy a szűkös viszonyok közepette is minél elfogadhatóbb életet teremtsen maguknak. A falusi bába segédletével otthon megszülte hetedik gyermekét, a kis Helgát. Opa úgy vélte, az időzítés rosszabb nem is lehetett volna még egy gyerek születésére, az új jövevény léte mégis reménnyel és jókedvvel töltötte el, mikor a karjában ki vitte megmutatni a kislányt a bámuló testvéreknek.

Hamarosan elkezdték a készülődést a hagyományos keresztelőre – a szokásos vasárnapi ceremóniára a falu templomában. Az igyekezetet azonnal letörte Boch polgármester, aki megjelent a házukban, és közölte Opával, hogy a korábban templomként használt épület elvesztette eredeti jellegét, mert mostantól kezdve a „kommunizmus az új vallásunk”.

A család megdöbben, de mivel Opa még mindig reménykedett benne, hogy visszakaphatja tanári állását, különösebb zokszó nélkül tudomásul vette a dolgot. Oma csókot nyomott újszülött lánya apró homlokára, némán elmondott magában

egy imát a gyermekért – az elsőért, akitől megvonták a templomi keresztelés jogát.

Az akkori német falvakban a polgármester mellett a tanító, a tanár volt a legfőbb tekintély. A tanári státuszát Opa mindig is nagyra tartotta, megbecsülte, és büszke volt rá. A csaknem kétméteres, tagbaszakadt, átható pillantású férfi tiszteletet parancsoló jelenség volt. Határozott modorával, amely jó szervezőkészséggel és közösségformáló erővel párosult, született vezető volt. Tíz évvel azután, hogy Schwanebergbe került, a falubeliek úgy tekintettek rá, mint a falu első emberére. Nemcsak a falu egyik legbefolyásosabb embere volt, de még jócskán ki is magasodott közülük, és ez nem kerülte el a szovjetek figyelmét.

Opa, akit arra utasítottak, hogy a szovjet ideológia szerint tanítson

Opa a hivatásával határozta meg önmagát. Nagyon komolyan vette a tanári munkát, mert szent elhivatottnak érezte a feladatot, hogy a falusi gyerekeket felvilágosult világpolgárokká formálja. Emellett pedig nem ismert pardont, ha a jó erkölcsről volt szó, akár a magáéról, akár a gyerekeiéről, akár

a tanítványaiéről. Megvetette a hazugságot meg a csalást, és keményen büntette tanítványait, gyerekeit, ha bármelyiket is rajtakapta. A faluközösség nagyra becsülte ezért; az emberek hozzászóltak, hogy az oktatási kérdéseken túli – akár egyéni, akár a közösséget érintő problémáikkal – hozzá forduljanak. Ő pedig minden vitás ügyet segített megoldani a faluban.

A közösség átfarmálásának vágyától hajtott szovjetek „ki-gyomlálták” a tanítók, tanárok közül azokat, akiket „megfertőzött” a náci ideológia. Akik maradtak, azokat „denácifikációnak” vetették alá, nehogy megmaradjon az agyukban bármilyen fasiszta gondolat. A cél az volt, hogy utána új vá-gányra állíthassák őket, képessé legyenek a kommunista eszmék befogadására és terjesztésére. A többi tanár nem ment át a próbán, Opa viszont igen. Felkérték, hogy legyen a helyi iskola igazgatója. A szovjetek nagy reményeket fűztek hozzá, így hát egyedüli tanárként visszatérhetett saját tanintézményébe.

A rezsim új, még „nem megfertőzött” tanerőket igényelt. Roland, aki anyjához hasonlatosan nyugodt és kiegyensúlyozott természetű fiú volt, nagyra tartotta az apját, és igyekezett követni őt az életben. Úgy gondolta, hogy a szovjetek uralma után is lesz még élet, ráadásul elhitte a náci múltat követő szebb élet ígéretét, ezért aztán beiratkozott a tanárképzésre.

Amikor az iskola újra megnyithatta kapuit Schwanebergen, a szovjetek előírták, hogy a kommunista ideológiát már a legelejétől tanítani kell. Opát arra utasították, hogy Németország náci éveit úgy mutassa be, mint az elbukott Hitlerkultusz átkos következményét, amely – a kapitalista kapzsisággal karöltve – romlásba döntötte Németországot. Opa tanítványainak, akik csaknem mind a Hitlerjugend elnevezésű ifjúsági szervezet tagjai voltak korábban, most hirtelen át kellett állniuk egy teljesen másféle gondolkozásmódra, és keblükre ölelni a kommunizmust.

Középiskolai osztályterem Sztálin képével

Opának is fel volt adva a lecke: nagyon rövid idő alatt kellett elsajátítania nagyon sok mindent. Este, vacsora után, amikor inkább verseket olvasgatott vagy zongorázott volna, a szovjet doktrínával-történelemmel meg a marxista-leninista ideológiával kellett ismerkednie, hogy másnap úgy adhassa elő az osztályteremben, hogy közben hátul egy orosz megfigyelő ült, akinek az ő ellenőrzése volt a dolga. Mivel Opának az orosz nyelvet is tanítania kellett, gyakran üldögélt íróasztala mellett, a dolgozóban, ölében az egyik gyerkőccel, aki utána mondogatott minden egyes szót: *aknó, sztol, pazsalujszta...*

A propagandadobok ugyan állandóan verték a tamtamot az új kor nyitányához, de a kommunizmus gazdasági kilátásai gyászosak voltak, ezért az emberek még mindig nem szűnő áradatban vándoroltak át a nyugati régióba.

1946-ra a szovjetek rákényszerültek, hogy hatósági úton leállítsák a kivándorlást, ezért szovjet csapatokat telepítettek a határ őrizetére, ahol őrtornyokat is állítottak – különösen azon utak mellé, ahol a legnagyobb volt a kifelé irányuló forga-

lom. Az emberek azonban nem adták fel, és egyszerűen kikerülték az őrzött helyeket, és erdőkön, puszta mezőkön vágtak át gyalogosan a céljuk felé. A szovjet válasz erre a határőrizet megerősítése volt, majd az, hogy bevezették a két zóna közötti szabályozott átléptetést: az embereknek ezután engedélyeztetniük kellett, ha a Nyugati Zónába akartak utazni. A szovjet hatalom diktálta egyetlen hivatalos utat, az engedélyeztetést azonban olyan hosszúra nyújtották, hogy az elmenni szándékozók valójában megrekedtek ott, ahol voltak. Az ép és egészséges fiatalok számára alig adtak engedélyt attól tartva, hogy soha nem térnek vissza, de az egyirányú engedélyt azonnal megkapta, aki öreg volt, vagy rokkant, netán beteg. Rájuk a rendszer úgy tekintett, hogy ők amúgy is túlzottan és fölöslegesen terhelik a társadalmat anyagilag.

Opa szovjet rezsim alatti tanárkodásának első éve után a schwanebergi hatóság elégedettnek látszott az iskolaigazgató tevékenységével. Minden egyes nap elteltével Opa egyre tökéletesebb kommunista tanítónak tűnt. Ám a büszke és magabiztos férfi, akit Hanna úgy csodált, hamarosan az összeomlás szélére került. Oma aggódva figyelte férje harcát, hogy továbbra is megfeleljen az elvárásoknak, és lojálisnak tűnjék a szovjetek szemében csak azért, hogy biztonságban tudhassa a családját. Jócskán voltak fenntartásai az új tanmenettel kapcsolatban, de megígérte Omának, hogy mindent elkövet azért, hogy a felesége és az érkező nyolcadik gyermekkel, Tut-tival gyarapodó, nagy család továbbra se szenvedjen szükségét semmiben.

Egy este Hanna bevonult az apjához, a dolgozóba, és közölte, hogy szerint el kéne hagyniuk Schwaneberget.

– Ahhoz már túl késő – tette le Opa az épp olvasott könyvet az ölébe. – Amúgy pedig hogy mehetnénk el? Mégis, mit gondolsz, egy ekkora család, mint a miénk, hová mehetne? – Hanna értetlenül bámult az apjára.